

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 930.2:050.48] «1932»:94(477)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2024-49-82-90>

The satirical and humorous magazine "Red Pepper" as a source of reflection of everyday life in Soviet Ukraine: analytical review for 1932

Anatolii V. Voynarovskiy

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

e-mail: voynarovskiy95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57684950100>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/KRP-0268-2024>

Natalka V. Zhmud

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskiy State Pedagogical University

PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

e-mail: zmudnatalka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7463-918X>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57416413000>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/rid/ADC-7548-2022>

Abstract.

The purpose of the research is to reveal the peculiarities of the reflection of life in the USSR during the active phase of the establishment of Stalinist totalitarianism and the implementation of the Holodomor-genocide policy of the Ukrainian people in the satirical and humorous periodical «Red Pepper», to emphasize the source value of the periodical as an important factor in the formation of public attitudes, the principles of reflecting reality and criticism from the authorities of negative phenomena for it. **Research methodology.** The benchmark of the methodological approach is a complex interdisciplinary analysis of a complex socio-cultural phenomenon - the press coverage of everyday life in Soviet Ukraine and the positioning of international events through the prism of the politics of the Stalinist totalitarian regime. General historical methods of analysis and synthesis, comparison and generalization are used, the method of content analysis and criticism of periodicals as a historical source is used. **The scientific innovation** consists in tracking and summarizing the materials of the magazine «Red Pepper», where the most pressing issues of the state-political, socio-economic, everyday life of Soviet Ukraine and the most important events abroad are highlighted. This is an attempt to find out through the printed media the features of the formation of the appropriate attitude of the population to current problems by the authorities, to analyze the technologies of influence of the totalitarian regime on the public. **Conclusions.** Analyzing the magazine "Red Pepper" for 1932, we note the following positions: the publication was under total party (VKP(b)/KP(b)U) control and obediently relayed the main postulates of the forced building a «happy» socialist future. At that time, the most effective artistic personnel in the USSR were selected and verbal and visual channels of information were successfully combined, which became a kind of continuation of the best traditions of agitation and propaganda during the period of the struggle for the dictatorship of the proletariat in 1917-1922. Considering the low level of education of the majority of the population in the conditions of poverty, such measures became an effective tool for forming the necessary social attitudes and a new Soviet identity in the rigid oppositional paradigm of «own-alien». The publication «Red Pepper» performed the role of a public platform as, on the one hand, celebrating the successes of the frantic pace of building a socialist system and general criticism of the capitalist world, and on the other hand, it presented a picture of ruin, unprofessionalism in all spheres of management and economic activity, the flourishing of crime and fraud, acute social problems. For the purpose of stereotyping and preparation for a permanent merciless struggle, emphasis was placed on the construction of the image of both internal enemies (turtle, priest, opportunist) and external ones (capitalists with fascist aids, social democrats). Official humor in the conditions of totalitarianism loses its primary signs of being funny and becomes a tool of intimidation and harassment against any dissenting opinion.

Keywords: magazine, «Red Pepper», propaganda, Stalinist totalitarianism, «own-alien», USSR, 1932.

Сатирично-гумористичний журнал «Червоний Перець» як джерело відображення повсякденного життя радянської України: аналітичний огляд за 1932 рік

Анатолій Войнаровський

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: voinarovskiy95@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9413-2025>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57684950100>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/KRP-0268-2024>

Наталка Жмуд

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: zmudnataalka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7463-918X>

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57416413000>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/rid/ADC-7548-2022>

Анотація.

Мета дослідження – розкрити особливості відображення життя в УСРР на етапі активної фази насадження сталінського тоталітаризму та здійснення політики Голодомору-геноциду українського народу у періодичному сатирично-гумористичному виданні «Червоний Перець», підкреслити джерельну цінність періодики як важливого фактору формування настроїв громадськості, принципів віддзеркалення дійсності та критики з боку влади негативних для неї явищ. **Методологія дослідження.** Орієнтиром методологічного підходу є комплексний міждисциплінарний аналіз складного соціокультурного феномену – висвітлення пресою повсякдення в радянській Україні та позиціонування до міжнародних подій крізь призму політики сталінського тоталітарного режиму. Використовуються загальноісторичні методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, використано метод контент-аналізу та критики періодики як історичного джерела. **Наукова новизна** полягає в тому, щоби відстежити та узагальнити матеріали журналу «Червоний Перець», де увиразнюються найбільш гострі питання державно-політичного, соціально-економічного, буденного життя радянської України та найважливіші події за кордоном. Це спроба з'ясувати через друковані засоби інформації особливості формування владою відповідного ставлення населення до актуальних проблем, проаналізувати технології впливу тоталітарного режиму на громадськість. **Висновки.** Здійснюючи аналіз часопису «Червоний Перець» за 1932 р., зазначимо наступні позиції: видання перебувало під тотальним партійним (ВКП(б) / КП(б)У) контролем та слухняно ретранслювало у допустимій творчо-художній та сатирично-гумористичній манері головні постулати форсованого будівництва «щасливого» соціалістичного майбутнього. На тогочасний момент було підібрано найефективніші в УСРР мистецькі кадри та влучно поєднано вербально-візуальні канали подачі інформації, що стало своєрідним продовженням кращих традицій агітації та пропаганди періоду боротьби за диктатуру пролетаріату у 1917 – 1922 рр. Враховуючи низький рівень освіти більшості населення в умовах лікнепу, такі заходи ставали дієвим знаряддям формування потрібних суспільних настроїв та нової радянської ідентичності у жорсткій опозиційній парадигмі «свій-чужий». Видання «Червоний Перець» виконувало роль публічної платформи як, з одного боку, оспівування успіхів шалених темпів побудови соціалістичного ладу та огульної критики капіталістичного світу, а з іншого, поставала картина руїни, непрофесійності у всіх сферах управлінської та господарської діяльності, розквіт злочинності та шахрайства, гострі соціальні проблеми. З метою стереотипізації та підготовки до перманентної безжалісної боротьби наголос робився на конструюванні образу як внутрішніх ворогів (куркуль, священик, опортуніст, дармоїд тощо), так і зовнішніх (капіталісти з посібниками-фашистами, соціал-демократи та ін.). Офіційний гумор в умовах тоталітаризму втрачає первинні ознаки смішного і стає інструментом залякування та цькування проти будь-якого інакомислення.

Ключові слова: журнал, «Червоний Перець», пропаганда, сталінський тоталітаризм, «свій-чужий», УСРР, 1932 рік.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення 1932 р. першочергово сприймається як датування однієї з найбільших трагедій в історії українського народу – Голодомору-геноциду,

здійснюваного сталінським тоталітаризмом. Цілком логічною є кропітка робота дослідників в архівних установах, збір усноісторичних даних, аналіз історіографії для об'єктивного та повного висвітлення подій трагедії, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків. Ґрунтовного аналізу вимагає також діяльність офіційних засобів масової інформації (далі – ЗМІ), зокрема, гумористично-сатиричного часопису «Червоний Перець» (далі – ЧП), який урочисто відзначив свою п'яту річницю діяльності на початку 1932 р. У 1922 р. в Харкові вийшли лише перші два номери двотижневику ЧП українською мовою, тому що через економічну скруту журнал припинив роботу. У 1927–1934 рр. відновив свою діяльність як додаток до «Вістей ВУЦВК».

Періодика завжди була цінним джерелом як інструмент відображення реальних подій оточуючого світу для сучасників, спонукаючи у них формування певного ставлення до сьогодення, спрямовуючи особистість не лише до сприйняття світу, але й до активної діяльності. Об'єктивність висвітлення подій викликала критичні зауваження навіть у радянських дослідників з огляду на суб'єктивний підхід, емоційність подання журналістом матеріалу, неупередженість у висвітленні подій, здатність до спотворення інформації. У періодиці також важливою є класифікація щодо первинності та вторинності джерельних ресурсів, які ми оцінюємо. При цьому варто виокремити нормативні документи, статистичну інформацію, листи, звіти тощо – репортажі, інтерв'ю, замітки, передові статті. А стаття в періодичному виданні є взагалі особливим синтетичним газетно-журнальним жанром. Частина статей відносилась до літературного жанру та не сприймалась як історичне джерело, але така позиція нам видається хибною, адже важливо іноді не безпосереднє сприйняття тексту статті, а характеристика її аксіологічної спрямованості, визначення духу часу. Специфічним за жанром джерелом є такий вид продукції як нарис чи фейлетон. Останній як форма нарису має літературно-публіцистичну спрямованість і сатирично-гумористичну образність. Документальність фейлетону пов'язана з тим, що в об'єктиві його уваги реальна подія. Фейлетон розкриває ставлення до певного типу поведінки як до девіації та використовує відповідний комплекс художньо-мистецьких засобів для увиразнення негативності певних явищ життя. Окрім того, цінність джерелознавчого дослідження видання ЧП полягає в тому, що це є розлога візія усіх аспектів життя радянської України та позиціонування до міжнародних подій. Тобто йдеться не лише про інтерпретацію допустимих до публікації фактів, але й аксіологічну спрямованість.

Аналізуючи видання ЧП, зауважимо, що всі судження потрібно розглядати через призму сталінського тоталітаризму і позиція спільності характеристики періодичних видань заперечень не викликає. А от щодо зрізу та утвердження про суб'єктивність авторів видань, то вона має певні умовності, обґрунтовані «прокрустовим ложе» тоталітарної ідеології та партійної цензури, плановим спрямуванням розкриття відповідної тематики, допусками до розкриття через сатиру та карикатуру певних тем (що стане виправданням карально-репресивної практики режиму). Авторський стиль та приховані контексти в таких жорстких умовах постають дискусійним питанням.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Здійснюючи огляд історіографії досліджуваної проблеми, наголосимо, що власне функціонування журналу ЧП у 1930-х роках не було об'єктом спеціального джерелознавчого історичного дослідження. Особливості комунікації тоталітарної доби та мовної політики були проаналізовані у монографії Є. Кузнецової «Мова – меч. Як говорила радянська імперія» (Кузнецова, 2024), яка є вагомою для осмислення ідеологічного спрямування системи комунікації комуністичного режиму на теренах України. Базові поняття роботи з пресою опубліковані у дослідженні А. Санцевича, що вимагають критичного підходу через використання радянських ідеологічних штампів (Санцевич, 1988). Важливими до роботи з друкованими ЗМІ як окремою групою історичних джерел є наукові студії М. Романюка (Романюк, 2002). Вплив медіа у тоталітарних режимах аналізує М. Чабанна, особливу увагу дослідниця приділяє практикам індоктринації та їхньому історіософському аналізу (Чабанна, 2002).

Мета статті – розкрити цілі та завдання, які мав виконувати такий специфічний друкований орган як гумористично-сатиричний журнал ЧП, охарактеризувати інструментарій подання матеріалів до аудиторії та засоби формування позитивного образу комуністичної влади і відповідно негативних внутрішніх та зовнішніх ворогів, особливості відображення дійсності пресою в період насадження сталінського тоталітаризму.

Виклад основного матеріалу. У певній мірі значення ЧП у конструюванні більшовицьких наративів можна охарактеризувати за ювілейними вітаннями. Перший випуск ЧП за 1932 р. урочисто відзначав п'ять років видавництва, вказуючи на початок нового року діяльності. Так, характер вітань виразно зчитується вже на титульній сторінці з образу журналіста, якого зображено у стилізованому образі червоного перця, що тримає у лівій руці гвинтівку з багнетом. Чітка спрямованість привітання простежується вже з промовистого вірша під зображенням:

*«Сировини моя гидота, пакость,
Але обіцянку даю – ,
Поліпшити продукцію свою,*

Підносити все вище якість» (ЧП, 1932, № 1-2).

Правою рукою журналіст відкриває поштову скриньку з вказівкою адреси – Харків та вмістом надісланого: *«Рвачі, прогульники, куркулі, летуни»*. Віншування від інших пошановувачів ЧП мають таку ж ідеологічну конотацію. Наприклад, від трьохтисячного колективу ударників-робкорів ХПЗ *«Харківський паровозник»*: *«Самокритика, сатира – це наймогутніша зброя пролетаріату і наше побажання «Червоному Перцеві» – скерувати цю зброю на все те, що перешкоджає будувати соціалізм у нашій країні. Червоному ПЕРЦЕВІ, бойовому сатирикові, ворогові маловірів, шкідників, куркулів, опортуністів, усіх, хто намагається шкодити будівництву, спільникові на фронті пролетарського мистецтва в день п'ятиріччя – наш палкий привіт!»* (ЧП, 1932, № 1-2)

Виразний акцент на ідеологічній місії ЧП звучить у побажаннях від різних колективів сфери ЗМІ (Всеукраїнський журнал «Радіо», редакція журналу «Молодняк» тощо): *«ПРИВІТ! ПРИВІТ! Більшовицькій сатиричній рослині – «Червоному Перцеві!»*, що безперервно зростає й квітне же шостий рік!».

Московський колектив журналу «Крокодил» у своєму вітанні теж чітко підкреслив основну місію часопису (переклад з російської авторів):

*«Привіт тобі, мій любий друже «Червоний Перче»,
Стрімкіше крокуй в майбутній ювілей!
Тебе вітають не жалюгідним скрипом на скрижалях,
А рапортами фабрик та колгоспів!»*.

Віршована поема нагадує «наказ з кремля» з беззаперечними побажаннями: громити ворогів, навювати страх опортуністам, вичавлювати непевних дорогою до соціалізму «товаришочків», бити зрадників;

*«Бо ти ж найліпший друг «Червоний Перець»,
Наш український брат!*

Ти нам взірєць до дій та зросту!» (ЧП, 1932, № 1-2)

В більшовицькому ідеологічному дусі у формі карикатурного колажу також була представлена вітрина імені 5-річчя «Червоного Перцю»: у центрі – шахрай, картяр одягнений як буржуа, справа – карикатура на процес СВУ, зліва – карикатура на режим Пілсудського, де зображувалось побиття поліцією політичних опонентів, з нижче поданою його промовою: *«Панове, потрібно було одразу покійно голосувати, то й не довелося б галасувати»*.

Всі вітальні звернення є підтвердженням вірності партійному курсу та відданості революційним ідеалам більшовиків.

Тематику публікацій часопису можна поділити на кілька напрямів діяльності. Звісно ж, одними з перших на шпальтах було хвалебні оди здобуткам комуністичної влади, де намагалися фокусувати увагу на гігантських обсягах нових будівництв, які відповідним чином ілюструвалися. Наприклад, подив іноземної делегації на будівлі Харкова: – *Це хмарочос? Промовиста відповідь: – Ні це лише фундамент* (ЧП, 1932, № 7). На титульній сторінці на дальньому плані зображено трактори з сівалками, крупним планом подано діалог капіталіста з військовим у формі французького генерала, який в бінокль розглядає колгоспну посівну: *«Капіталіст: – Що за наступ? Генерал: – Більшовицька сімба...»*. На тлі антагоністичного порівняння більшовицькі пропагандисти намагалися переконати читача у величч та потужності революційних перетворень та неминучості катастрофи капіталістичного світу. Тематика успішної перспективи і домінування соціалістичного ладу над капіталістичним, досконалості нової соціально-економічної формації була провідною у публікаціях ЧП за 1932 рік: СРСР відстоює мир, а капіталісти лише вдають прагнення до миру, а самі прагнуть війни, маючи корисливі наміри; усі мирні ініціативи Ліги Націй, церкви, урядів західних країн та політичних лідерів є лише спробою приховати справжні імперіалістичні амбіції; лише одна політична сила Заходу позитивна – комуністи. Такі протиставлення є у кожному випуску та стосуються абсолютно всіх сфер життя: добробут трудящих в СРСР все зростає, на Заході шалене озлидніння, панування свободи слова в країні Рад та демократії на противагу тиранії та деспотизму світу капіталізму. Ці постулати потужно підтримувалися візуальними образами карикатур та ілюстрацій.

Особливим об'єктом критики політичного життя в Європі була діяльність соціал-демократичних партій, які вважалися навіть гіршими за праворадикальні сили. До прикладу, в замітці *««Ліве» шахрайство»* гостра сатира на діячів англійської партії незалежних щодо утворення єдиного фронту з робітничою партією як об'єднання проти комуністичної підсилюється зображенням забивання цвяхів у труну з написом «Капіталізм» та зворотною стороною картини, де цвяхи подає капіталіст(ЧП, 1932, № 5-6).

Домінуючою темою було голодування робітників та селян капіталістичної Європи, банкрутства фермерів: *«Фермер Джон Райт сьогодні багатий, а завтра жебрак, скинь хижаків з напрацьованих плеч. Світ захлинається лишками хліба, а люд пухне з Голоду, але не там, де славиться соціалістична праця»*. Можливо, це мало би вказати на проблеми голоду

.....
(голодомору в Україні), але вони висвітлювалися як «скороминуче явище» в СРСР на противагу безповоротній катастрофі на Заході (ЧП, 1932, № 3-4).

Загалом проблема Голодомору жодного разу не була опублікована з прямими вказівками, але часто опосередковано через проблему голодування та загибелі тварин. Тотальний облік худоби викликав реакцію протесту у керівників на місцях. Наприклад, у постанові Плисківського райвиконкому «Переведення загального обліку худоби» сказано, що облікові підлягають верблюди, олені, осли, мули, буйволи. Гадаємо, що ця реакція місцевих чиновників викликала засудження у редакції ЧП:

«Як немає? Єсть. І досить ще багато.

Скажу без зайвих слів:

За буйволів там правлять – бюрократи,

Головотяпи – за ослів».

Сарказм Плисківського РВК перевели у безвідповідальність та висміяли як недолугість і примітивність (ЧП, 1932, № 5-6).

Інший типовий приклад проблем у тваринництві: у Тростянецькому колгоспі на Канівщині догляд за кінями просто злочинний. Коні, як то кажуть, від вітру падають [з допису]. На малюнку зображено територію колгоспу, де стоять двоє чоловіків, а попереду них лежать мертві коні: – *Що це у вас із кінями? Пошесть? Голова колгоспу: – Та це вчора буря пройшла* (ЧП, 1932, № 10).

Цілковиту безвідповідальність та «липові звіти» («з 1-го січня до 10-го березня народилось 1050 поросят, здохло 904 – це становить 86%») в свинорадгоспі «Липці», де внаслідок недбалого догляду за свиньми стався великий падіж висвітлює карикатура: *«Директор свинорадгоспа стоїть і палить цигарку над худою, замученою свинєю з поросятами. Свиня каже: «Статистика звісно річ непогана, але хороший директор ще краще»* (ЧП, 1932, № 13-14).

Показовим щодо бездарно організованої кампанії хлібозаготівлі, наприклад, є гостра сатира на хапугу-чиновника Книша, який висміюється за розкрадання колгоспного збіжжя в образі «хлібних жуків-паразитів, що хліб з'їли»:

«...Дивіться, оце вам хлібні жуки та їхні вчинки.

Дз-з-з-з... жд-ж-ж-ж... Дз-з-з-з... дж-ж-ж-ж...

В блискучім авті – сам товариш Книш

Уповзаготверна в службовій ролі

Виїхав на гастролі.

Вітають його дуже радо.

Сила, бачте, нагальних справ.

З хлібоздаванням – туго.

Але жук вусами помотав.

Підвів лапку, подивився на другу.

Ви тут, каже, щоб темпів не здавали.

А в мене – часу дуже мало.

Пр-р-р... полетів товариш Книш...

Сховаємо хлібця, більшовички.

А вам дамо твердоплянову дулю...

Да, хлібець з п'ятьох кіп –

Це жук у землю закопує хліб...

Глитайню на гарячій накрито,

Про цього обурливого факта

Вони рішуче склали акта.

А жук, що ховав отой хліб,

Додомоньки: диб-диб.

Прикро жукові, – немає слова.

Та в іншому місці ще хлібець приховано.

Летить жучина,

Сповнений дум:

– Чимало ще дурнів є,

Брум... брум... брум!... (ЧП, 1932, № 5-6).

Неодноразово висвітлювалися матеріали про перенаселення та антисанітарію у гуртожитках, безгосподарність радянських чиновників щодо збереження «народного добра» (завгосп згноїв картоплю), неналежне медичне обслуговування (у поліклініці стоматолог приймає терміново лише за відсутності 17 зубів, а в інших випадках місячні черги).

Як явище корупції висміювали практики харчування керівників підприємств у закладах громадського харчування та інші зловживання «червоних» директорів.

Тема голоду та харчування взагалі була під кутом особливої уваги, образ голодної «свині», дохлих курчат та іншої худоби присутні фактично у всіх випусках. Типовим є сюжет громадського харчування у замітці «Нечуване хуліганство», де йшлося про «групу студентів, які під час обіду в їдальні № 13 міста Києва несподівано схопила кухаря цієї ж їдальні й примусила з'їсти пів обіду, що він виготував – нещасного доставлено до лікарні в непритомному стані. Проводиться слідство». Ще один сюжет громадського харчування стає предметом карикатури Б. Фрідкіна, де зображено поварів з приготуванням їжі та просушуванням спідньої білизни над каструлями, на підлозі пацюки та таргани (ЧП, 1932, № 7-8).

Не залишався поза увагою і сюжет боротьби з націоналістичним спадком українців, особливо ідеологічна та історична безграмотність, яка викликала обурення редакції: «За календарем ДВУ (Державного видавництва України), виданим «Року пролетарської революції XIV-го» від 1 листопада надруковано: «1709. Помер український поет Іван Мазепа». Було прокоментовано: «По-перше: «поет» Мазепа помер не 1 листопада, а 22 серпня за старим стилем чи 31 серпня за новим стилем. По-друге: «Який же з нього поет, люди добрі, коли він, власне кажучи, гетьман?!.. Та не простий, а свого роду «прапор» войовничого донцовського фашизму. Отже, з якоюсь метою на гетьмана Івана Мазепу накладається грим поета й отака гетьманська контрабанда протягується в наші радянські календарі з мільйонними тиражами!.. Щедро згадує кого треба й кого не треба перекидний календар на 1932 р. Київського районного тресту УПО. Тут є й народження Спиридона Черкасенка (23 грудня) і Володимира Винниченка (27 липня) і О. Олесея (4 грудня)» (ЧП, 1932, № 5-6).

Карикатура чітко окреслювала ворогів українського трудового народу: у синьо-жовтих тонах картина у двох планах, три чоловіка через огорожу протягують по правій долоні. Підпис: «Колгоспнику, перш ніж прийняти цих трьох громадян до свого колгоспу, подивися на сторінку». На наступній сторінці були зображено три ті самі постаті з сокирою, обрізом гвинтівки та хрестом, що вочевидь символізували куркульство, націоналістів-петлюрівців та духовенство (ЧП, 1932, № 4).

Окрім того редакція ЧП очевидно була зобов'язана партійним керівництвом «розвінчувати» західні фальсифікації про будівництво соціалізму, зокрема це стосувалося нарису: «Подорож Ганца Шульце по СРСР (подано як наклеп на СРСР)». Було вміщено плакат із маршрутом його подорожі із вказуванням міст та пам'яток, які він відвідав. Підкреслюється, що вже на станції Погоріле німецький позапартійний робітник відчув лють і звіряче поведіння з чужоземцями з боку агентів прикордонного ДПУ (Державне політичне управління). Шульце відзначив жахливий стан залізничного транспорту та загострення продовольчої кризи під владою комуністів; був свідком «вандалізму червоних варварів» особливо на Донбасі, де цілі робітничі селища змітаються з лиця землі; в Харкові побачив знаменитий пустир, на якому гралися діти робітників заводів; у Запоріжжі вразила масштабне затоплення населених пунктів тощо. Пересвідчившись в правдивості інформацій буржуазних газет про крах більшовицької політики, Ганс Шульце цілковито підтвердив, що чужоземні спеціалісти, не витримуючи нечуваного людожерського режиму червоних мілітаристів, масами тікають із СРСР. Усі ці події спростовувалися редакцією ЧП та подавалися як ганебний наклеп продажного писак на СРСР (ЧП, 1932, № 15-16).

Або до прикладу, критична стаття на візит до Японії делегації Ліги Націй, яка була присвячена звинуваченню соціал-демократів у сприянні мілітаризації Японії, вивченню ситуації в окупованій Маньчжурії, висміюванню організації бенкетів для делегації. Текст статті ілюструвався карикатурою «Досвідчений республіканець», де колишній китайський імператор Пу І призначений японцями на правителя Маньчжурії, заявив, що не знає, монарх він чи президент. На карикатурі зображено за столиком віч-на-віч Пу І та президента Німеччини Гінденбурга, який до нього звертається: «Не хвилюйтесь, ваша величність! Між імперією й демократичною республікою така невеличка різниця, що ви її не помітите...» (ЧП, 1932, № 17).

Віршованими рядками та карикатурами відображали важливі події життя за кордоном: на титульній сторінці зображення маніфестації з гаслом внизу «Чуєте, тирані?»

*«Ми не проти Юнга:
Вбогих німців розіпніть!
На Союз шукаймо рацій,
наддунайських федерацій,
плутанини і брехні...
не страшно нам стерлінга,
доляри подзьобані: –
золото, золото, –
ожиріння серця...
пролетарським молотом*

б'є нас під реберця.
А він підводиться і йде від шахт, від горна пролетаріят усього світу, сила непоборна!
(Отак підбадьорює себе Ангелія чорна):
Не казімось казом, чи то я, чи то не я –
Ми ж усі одної масти –
Там загарбать, там напасти.
Індія, Індія
Кращим тому доказом.
Ну й життя, та й ну й життя
Сісмондизм не в стані є
знищить безробіття.
Криза, Британіє!
Голоду страхіття...
Чуєте, тирані? —
цей вам славу справить! —
рабство він розтрощить!
власництво розчавить!
(Ну, а до чого тут ми – Японія лукавить):
Хінці і маньчжурці
Жити хочете? – Не варт.
Краще суньтєся негзгарби –
Покицяймо в киці-баби,
Киця цапне Ціцікар...
Жмуриться-не жмуриться –
Вже й Шанхай, а це не жарт
Граємось в роззброєння
Кукли гомінданські! –
Ринко-збуто-здоєння
Їжте по-японськи,
А він підводиться і наступає, пролетаріят,
А він підводиться і йде від шахт, від горна пролетаріят усього світу, сила непоборна
(Отак підбадьорює себе Німеччина чорна):
потанцюймо від печі
буржуа..., ідеоло...
ми кінчаєм, не кінчаєм,
в робітничу кров вмокаєм
програмовоє жало,
щоб душу Німеччини
Гітлером одганяло
Душу, die Seele
Простроміть багнетом! –
Теж саме і з Гегелем.
Теж саме і з Гете».

Павло Тичина (ЧП, 1932, № 8-9).

Гострій критиці піддавали політику антисемітизму, про наміри якої заявляли прибічники націонал-соціалізму у Німеччині: «Депутат Бергер, прибічник Гітлера заявив, що після приходу Гітлера до влади всіх євреїв буде вирізано. Одна з німецьких газет завважила, що заходи проти євреїв будуть здійснюватися лише після підписання у рейхстазі відповідного закону.

Депутат: Можна різати?

Гітлер: Ну що ви? Я ж ще закон не підписав...».

Також критикувалися пацифістські заяви керівників західних країн щодо роззброєння. У статті наголошували, що на конференції подано перевищені дані по озброєнню, щоби згодом скорочувати свої неіснуючі танки та літаки (ЧП, 1932, № 11-12).

Висновки. Журнал «Червоний Перець» станом на 1932 р. утверджено як періодичне видання, яке віддане ідеям реалізації утвердження сталінського тоталітаризму. У матеріалах часопису чітко структурована тематика. Значне місце відведено хвалебним публікаціям ідей індустріалізації, колективізації, культурної революції та інших планів комуністичного режиму. Досить розлога тематика від буденного життя до подій міжнародних, та варто відзначити з чіткою, як правило, констатацією фактів та посилань на реальні події. Гострій критиці піддаються негативні явища тогочасного життя як всередині країни, так і за кордоном. Об'єктами внутрішньої критики стають фахова невідповідність, низький рівень професійної підготовленості,

слабкою ланкою часто-густо висвітлюються нові управлінські кадри та ті, хто коливається через політичні погляди. Демонструючи негаразди життя відразу ж знаходилися винуватці проблем і готували людей до нещадного терору, упорядковуючи алгоритм дій: знищимо ворога – зникнуть проблеми. Тому головною функцією радянського гумору та сатири було чітко відмежувати «своїх» від «чужих».

Ці дві позиції прославлення соціалістичного ладу та висвітлені негаразди конструюють ситуації гострої колізії, але ідеологічна ціннісна вертикаль має як очевидно, так і латентно підводити до висновків про успішність партійно-державного курсу та тимчасовість труднощів, які неодмінно будуть подолані,

Голодомор-генотид 1932 р. не є відкритою темою матеріалів ЧП, але сама тема Голоду є постійною і подається опосередкованими засобами – це голодні потерпання тварин, жажіття громадського харчування, це врешті голод у капіталістичному світі. У громадськості формується думка, що голод можливий і в УСРР, але це, передусім, через ворогів, які проникли в управлінці і з якими потрібно рішуче боротись. Інша прихована теза про скороминучий голод в радянському суспільстві і глобальний та катастрофічний – у капіталістів.

Преса стала важливим засобом у формуванні усталених стандартів, уніфікації життя та конструюванні середньостатистичної індивідуальності, яка мала розчинитися в масі, пасивною, несхильною до критичного мислення, відчуженою та безвідповідальною. В значній мірі тоталітаризм ставав успішним, коли людину не лише примушували та залякували, але й переконували, адже індоктринація за своєю сутністю є ефективнішою за пропаганду. На відміну від терору перевага віддається механізмів навчання та виховання, які мають сформулювати переконання в непогіршності тоталітарних істин через переосмислення вже існуючої та появу лексики «нової радянської людини».

Незважаючи на ідеологічне спрямування діяльності ЧП, творчий колектив часопису (М. Бондаренко, Остап Вишня (П. Губенко), О. Кракен, Кость Котко (М. Любченко), Ю. Вухналь (І. Ковтун), Л. Чернов, Ю. Гедзь (О. Савицький), Г. Грач, Л. Каплан, Б. Фрідкін, О.Козюренко, В. Чечвянський (Василь Губенко), С. Чмельов) був професійно потужним і досить сміливим для того часу щодо гострої критики «окремих недоліків» радянської дійсності. За це часто колективу перепало. До прикладу, у вересні 1929 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило конфіскацію № 15 за «різку політичну кваліфікацію карикатур на партію та робітничий клас, які будують соціалістичну Україну». Ухвалили переглянути весь склад редколегії.

Від 1933 р. в редакції ЧП почалися арешти та звинувачення у контрреволюційних діях: тероризм та підготовці замаху на керівників КП(б)У. Так, вже у грудні 1933 р. одного із перших арештували Остапа Вишню, засудили до смертної кари, але врешті все ж замінили десятьма роками позбавлення волі. До авторів ЧП застосовували жорсткі цькування, арешти та розстріли – в історію української культури вони ввійдуть під назвою «розстріляний сміх».

Внаслідок репресій «Червоний Перець» перестав виходити. Журнал був поновлений у Києві у 1941 р. під назвою «Перець».

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Кузнєцова, Євгенія.** (2024). *Мова – меч. Як говорила радянська імперія. Видання друге доповнене.* Глибока: «Твоя підпільна гуманітарка». 376 с.
- Романюк, М. М. (2002).** *Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми.* URL: [Українська академія друкарства. http://pvs.uad.lviv.ua › static › media › 3.pdf](http://pvs.uad.lviv.ua › static › media › 3.pdf)
- Санцевич, А. В.** (1988). *Періодична преса як комплекс історичних джерел (структурний аналіз).* УІЖ. 1988. № 4. С. 64-75.
- Чабанна, М. В.** (2002). *Засоби формування нового типу особистості у тоталітарному суспільстві. Наукові записки. Том 20. Спеціальний випуск. Національний університет «Києво-Могилянська академія.* URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua>
- Червоний Перець.** URL: https://www.perets.org.ua/perec/%D1%8C_1932.jpg

References:

- Kuznyetsova, Yevheniya.** (2024). *Mova – mech. Yak hovoryla radyans'ka imperiya. Vydannya druhe dopovnene. [Language is a sword. As the Soviet Empire used to say].* Hlyboka: «Tvoya pidpil'na humanitarka». 376 s. [in Ukrainian].
- Romanyuk, M. M.** (2002). *Ukrayins'ke presoznavstvo yak spetsial'na istorychna dystsyplina: do postanovky problem [Ukrainian Press Studies as a Special Historical Discipline: Before the Problem Statement].* URL: [Ukrains'ka akademiya drukarstva. http://pvs.uad.lviv.ua › static › media › 3.pdf](http://pvs.uad.lviv.ua › static › media › 3.pdf) [in Ukrainian].

-
- Santsevych, A. V.** (1988). Periodychna presa yak kompleks istorychnykh dzherel (strukturnyy analiz). [The periodical press as a complex of historical sources (structural analysis)]. *UIZ*. №. 4, 64-75. [in Ukrainian].
- Chabanna, M. V.** (2002). Zasoby formuvannya novoho typu osobystosti u totalitarnomu suspil'stvi. [ChaMeans of formation of a new type of personality in a totalitarian society]. *Naukovi zapysky. Tom 20. Spetsial'nyy vypusk. Natsional'nyy universytet «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya*. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua> [in Ukrainian].
- Red pepper.** (1932). URL: https://www.perets.org.ua/perec/%D1%8C_1932.jpg [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 02.07.2024

Схвалено до друку / Accepted: 11.08.2024